

הפוטנציאל במסגרות הכשרה מקצועית עבור צעירים בסיכון

המצב הקיים, הזדמנויות והמלצות

פורום הארגונים
למען צעירים בסיכון

נייר מדיניות. גרסה 1.2, ספטמבר 2016

נייר מדיניות זה, המוגש על-ידי פורום הארגונים למען צעירים בסיכון, עניינו ההכשרה המקצועית למבוגרים בישראל, והתאמתה לקבוצת הצעירים בסיכון. נדונים בנייר ההזדמנויות והפוטנציאל הטמונים באפשרות של הכשרה מקצועית לגבי חלק מן הצעירים; החסמים הניצבים בין צעירים החפצים באפשרות זו, או עשויים להיות מעוניינים בה לאחר היכרות עמה, לבין מימושה בפועל; והמהלכים שעשויים לקדם ולחזק את מימוש רצונם של צעירים אלה בהכשרה מקצועית.

בנייר שבעה חלקים. **חלק 1** מוקדש לאיתור האוכלוסייה הרלוונטית, אגב ההבחנה בין אוכלוסייה זו לבין אוכלוסיות ותופעות החופפות את תחומה באופן חלקי. **חלק 2** עוסק באתגרים הניצבים בפני צעירים בסיכון ובפרט בהתייחס להכשרות מקצועיות. חלק זה מבוסס על ממצאי סקר שנערך על-ידי פורום הארגונים למען צעירים בסיכון. **בחלק 3** מוצעת סקירה קצרה של פרקטיקת ההכשרות המקצועיות באופן כללי ובפרט בישראל. **חלקים 4 ו-5** עוסקים בחסמים שעשויים למנוע הצטרפות נרחבת מצד צעירים בסיכון להכשרות מקצועיות, ובהזדמנויות הניכרות לעת הזו המצדיקות התערבות מסויימת בקידום של החפצים בכך כלפי מימוש רצונם. **בחלק 6** מופיעות מספר המלצות שיש בהן כדי לממש את הרעיונות הנזכרים במהלך הנייר. **חלק 7** הוא חלק הנספחים, וכוללים בו המשך של הסטטיסטיקה התיאורית שעיקרה מופיע בחלק 2, סקירה קצרה של ההכשרות המקצועיות שבאחריות משרד הכלכלה; ואומדן לעלות ההמלצות העיקריות הנזכרות בחלק 6.

כתיבה ועריכה של נייר המדיניות: איתמר יקיר
גרסה מוקדמת שהיוותה בסיס לנייר זה: ד"ר חיים להב
הכנת הסקר: שי מעוז

הכנת מסמך המדיניות התאפשרה הודות לתמיכתה של קרן גנדיר

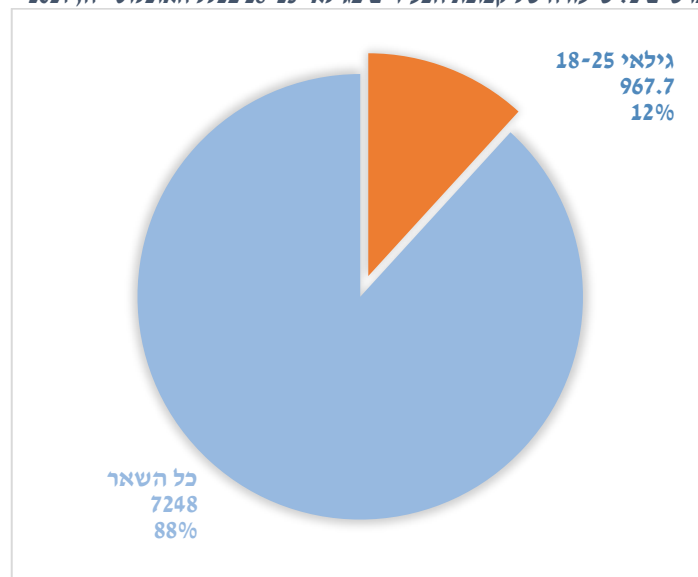
1. רקע: האוכלוסייה שבמוקד

1.1. התעצבותו של שלב חדש במחזור החיים

בשנים האחרונות גדלה החשיבות שמייחסים גורמים מקצועיים, מעצבי מדיניות וחוקרים לאוכלוסיית הצעירים (גילאי 18-25¹), ובמיוחד למצבה החברתי והתעסוקתי. במדינות המפותחות גילאים אלו מאופיינים כיום בכניסה מאוחרת יותר לשוק העבודה; בהישארות למשכי זמן ארוכים יותר בבית ההורים, אגב הגדלת התלות הכלכלית בהם; ולכאורה גם בהשקעת משאבים רבים יותר מבעבר, ובפרט השקעת זמן, על מנת להתמודד כראוי עם מגוון האפשרויות התעסוקתיות, הלימודיות והחברתיות הניצבות בפניהם ועם הצורך לבצע בחירות מושכלות בראשית חייהם הבוגרים (מבחינות אחדות "החיים הבוגרים" הם כיום מורכבים יותר וכוללים היצע גדול יותר של הזדמנויות, אך אולי גם של סיכויים להיכשל). היווצרותה של קבוצה זו, כקבוצה מובחנת, קשורה בין היתר בשינויים הדרמטיים שחלו בשוק העבודה, כך למשל התרופפות הקשר בין לימודים לתעסוקה והתכיפות הגבוהה יותר של מעברים בין משרות; אך גם בשינויים בתחום חיי המשפחה והמעמד האישי: התאחרות גיל הנישואין והקיטון במספר הילדים למשפחה.

ב-2014 חיו בישראל 967,700 צעירים בקבוצת הגיל 18-25, מהם 713 אלף יהודים ואחרים (74%) ו-255 אלף ערבים (26%). שיעורה של קבוצת-גיל זו מתוך כלל האוכלוסייה בישראל היה באותה שנה 12%, כלומר, 1 מתוך 8 ישראלים.

תרשים 1: שיעורה של קבוצת הצעירים בגילאי 18-25 בכלל האוכלוסייה, 2014

מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, השנתון הסטטיסטי לישראל 2015, לוח 2.3

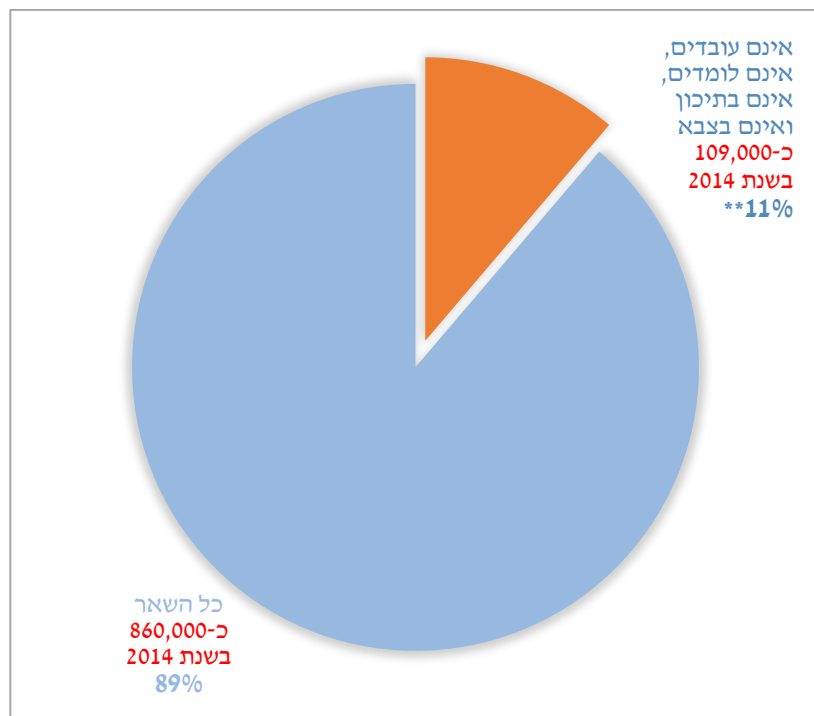
¹ זהו טווח הגילאים לפי אחת מן החלוקות המקובלות, אך קיימות גם חלוקות אחרות, בדרך-כלל חלוקות הממוקדות בהיבטים שונים של התופעה, או בחלוקות הטיפול בה, ואלו מזכירות טווח-גילאים אחר, למשל 18-26 או 23-26. השירות לנוער, צעירות וצעירים שבמשרד הרווחה מטפל באוכלוסייה בגילאי 13-25.

1.2. קבוצת הצעירים שאינם עובדים ואינם לומדים

בקרב אוכלוסיית הצעירים, ניתן להצביע על קבוצת-משנה שגודלה אינו מבוטל שהמשתייכים אליה אינם משתייכים למעגל העבודה אך גם אינם מצויים בלימודים או בהכשרה מקצועית. מקובל לכנות את הקבוצה המצויה במצב זה בשם NEET (*Not in Education, Employment, or Training*). הצעירים המשתייכים לקבוצה זו הם בעלי פוטנציאל גבוה יותר להיקלע למצבי סיכון בהמשך הדרך או שהם לכתחילה מי שמאופיינים בפוטנציאל מעין זה – משלבים מוקדמים יותר בחייהם. גם אם לא ניתן לזהות בקלות ובאופן מדויק את המשתייכים לקבוצה זו, ניתן לכל הפחות לומר כי ההימצאות לאורך זמן מחוץ למעגל התעסוקה והלימודים, עשויה לשאת השלכות שליליות לגבי רבים מן הצעירים בהמשך חייהם הבוגרים. השלכות אלו הן בין השאר: (א) העובדה שבהמשך יהיה עליהם לקבל החלטות בזמן קצר יותר ובתנאי לחץ כלכלי גבוהים יותר; (ב) מחסור בניסיון תעסוקתי והכשרתי יקשה עליהם בקבלת החלטות ובקבלה לעבודה (וחוזר חלילה); (ג) רכישת כישורים תעסוקתיים ולימודיים כלליים ("גנריים") בגילאים אלו היא בעלת ערך לגבי מהלך החיים הבוגרים; (ד) דחיית הכניסה למעגל הלימודים והתעסוקה משמעה שכניסה זו תבוצע במקביל להתמודדות עם מחויבויות אחרות, בעיקר משפחתיות ולכן גם כלכליות, שיתחרו על משאביהם של הצעירים באותן שנים.

בישראל הלחץ הקיים על קבוצה זו הוא על-פניו גבוה יותר בהשוואה למדינות אחרות, משום שרבים מהצעירים בגילאי 18-22 מצויים בתקופת שירותם הצבאי או האזרחי, כך שכל שאר המטלות וההחלטות העומדות בפני בני גילם צריכות להתבצע בתוך זמן קצר יותר. גריעת אוכלוסיית המשרתים, בנוסף לתלמידי התיכון, מעלה כי שיעורה של קבוצת הצעירים אשר אינם עובדים, אינם משרתים ואינם לומדים נע בין 11% ל-15% מתוך כלל הצעירים בגילאי 18-25.

תרשים 2: שיעורה של קבוצת NEET בקרב האוכלוסייה בגילאי 18-25, 2011*

* השיעור חושב לפי נתוני סקר כוח אדם לשנת 2011; מספר הפרטים בקבוצה חושב באמצעות הכפלת שיעור זה בכמות האוכלוסייה הכוללת בקבוצת הגיל הרלוונטית בשנת 2014.
 ** שיעור זה הינו 14% אם נבחנו כלל קבוצת הגיל 18-25 ומסומנים מתוכם רק מי שאינם עובדים ואינם לומדים אך לא בשל שירותם הצבאי או בשל לימודים תיכוניים; או 16% תחת הנחות דומות בהתייחס לקבוצת גיל מצומצמת יותר, 23-25, שבה שיעור המשרתים בצבא זניח.

מקור: עיבודים לסקר כוח אדם 2011

1.3. צעירים בסיכון (רקע של סיכון ופוטנציאל סיכונים)

בשנים האחרונות נעשה שימוש יתר במונח "נוער בסיכון", והדבר ניכר בפרסומים רבים, לרבות דוחות ממשלתיים וסקירות עיתונאיות. כך גם המונח "בסיכון" באופן כללי יותר, המוצמד בקלות רבה מדי לתופעות ולמקרים השונים מאוד זה מזה. הבעייתיות שבמונח זה אינה רק השימוש הכוללני והבלתי-מדויק שנובע ממנו אלא גם היותו ביטוי בעל אפקט פוגעני, מנמיך ומתייג. בעייתיות זו מרוככת לכאורה מכוח העובדה שמדיניות הרווחה מדגישה בהדגשה יתרה – אולי בעקבות השינויים המושגיים שחלו בשדה המחקר הפסיכולוגי ובעקבותיו בשדות המחקר החברתי השונים – את קיומו של "רצף". הרצף מוזכר עתה בהקשרים רבים, למשל לצורך אבחון רצף של תופעות התנהגותיות, רצף של מצבי סיכון, ורצף מענים רלוונטיים. לנוכח שימוש היתר במונח "סיכון", וההתייחסות ל"רצפים", יש צורך לנקוט זהירות יתרה כאשר נדונה קבוצה זו של צעירים בסיכון.

באופן כללי ניתן להבחין בין שתי קבוצות עיקריות שניתן להתייחס אליהן כ"צעירים בסיכון". **קבוצה אחת** כוללת את מי שהוגדרו בנעוריהם כנוער בסיכון (למשל חלק מחניכי הפנימיות שבפיקוח משרד הרווחה או מי שמוכרים למחלקות לשירותים חברתיים בשל נזקקות כלשהי שאופיינו בה, לעתים קרובות בשל המצב של משפחתם) והתבגרו מבלי שגורמי-סיכון אלו נעלמו מנוף חייהם. **הקבוצה האחרת** כוללת צעירים שבשל נסיבות שונות ניתן להגדירם כמי שמצויים בסיכון כלפי מצבים שונים בזמן הווה או בעתיד הקרוב, למשל אבטלה ממושכת, או ניתוק מן החברה – גם אם אין להם עבר של נוער בסיכון.² הדברים המוצעים בנייר זה מתייחסים בראש ובראשונה לקבוצה מן הסוג הראשון, אך חלקם רלוונטיים גם לקבוצה מן הסוג השני.

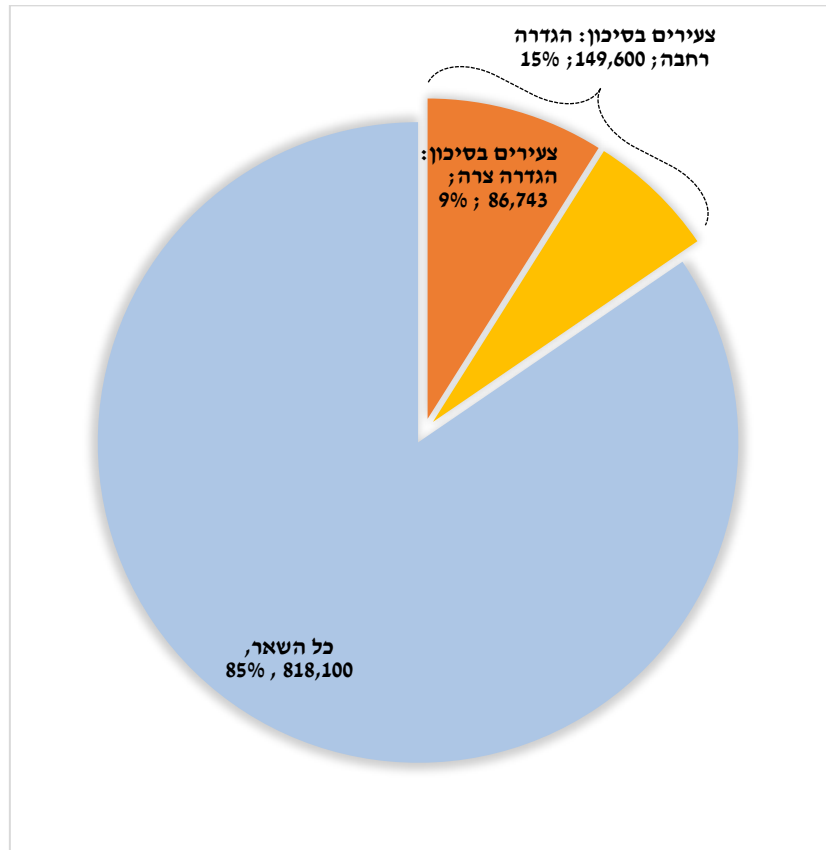
איתורה של קבוצת הצעירים בסיכון תלוי אפוא בהגדרה הנלקחת בחשבון, ואולם ניתן לומר במידה רבה של ביטחון כי גודלה הכולל של הקבוצה מצוי בתחום שבין 87 ל-150 אלף, כלומר, בין 9% ל-15% מקבוצת הגיל 18-25. הנתון הגבוה (15%) מתקבל אם נלקחים בחשבון כל הצעירים בגילאים אלו הרשומים בשירותי הרווחה,³ והנתון הנמוך (9%) אם נכללים רק הפרטים בעלי נזקקות מוגדרת. ואמנם, לפי ההגדרה שגובשה במסגרת היוזמה הבין-מגזרית לשילוב צעירים בעבודה בהובלת אגף ממשל וחברה שבמשרד ראש הממשלה, יוזמת "עובדים ביחד", שיעורה של קבוצה זו הוא 12% מקבוצת-הגיל הרלוונטית, שיעור שהוא בדיוק אמצע הטווח שהוגדר לעיל.⁴

² אין כל סיבה להגדיר את כל קבוצת ה-NEET כצעירים בסיכון – הגם שחלקם הם כנראה בעלי פוטנציאל להימצא במצבי סיכון – שכן מנגד יש מי שעוסקים בתקופה זו של חייהם בפעילות פנאי או התנדבות, בארץ או בחו"ל.

³ לפי נתוני משרד הרווחה, בשנת 2014 טופלו על-ידי השירות לנוער, צעירים וצעירות כ-12 אלף צעירים בגילאי 18-24 (משרד הרווחה: סקירת השירותים החברתיים 2014, ע' 203).

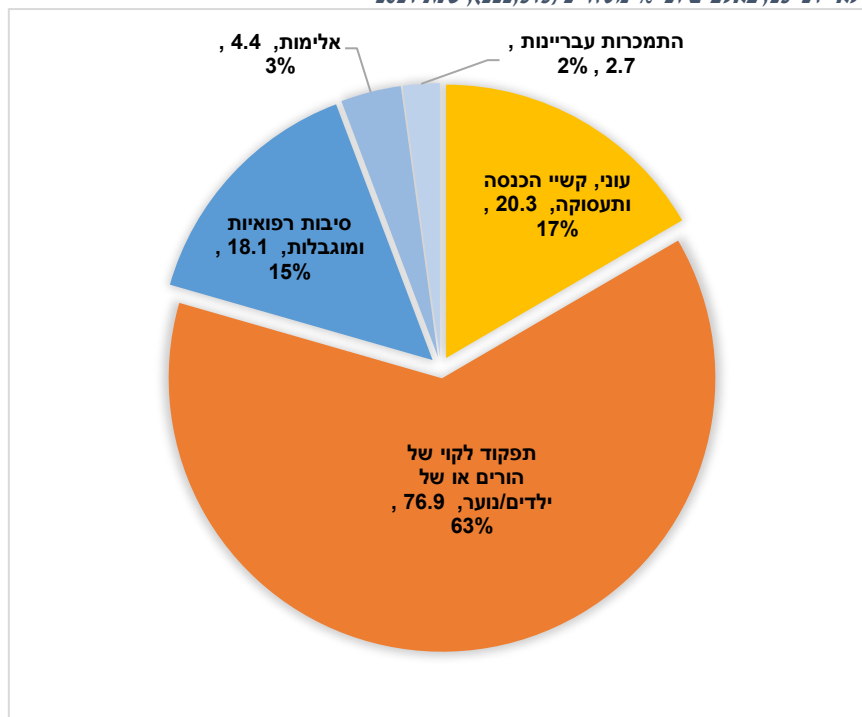
⁴ משרד ראש הממשלה, האגף לממשל וחברה, "עובדים ביחד, היוזמה הבין-מגזרית לשילוב צעירים בעבודה", טיוטה מס' 17.

תרשים 3: שיעורה של קבוצת הצעירים בסיכון בקרב האוכלוסייה בגילאי 18-25, 2014

* "הגדרה רחבה": פרטים בגילאים הרלוונטיים המוגדרים על-ידי שירותי הרווחה כבעלי נזקקות; "הגדרה צרה": פרטים בעלי נזקקות מוגדרת. מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה: פני החברה בישראל, דוח מספר 8 (עיבוד לנתון המופיע בדוח בעמוד 104).

תרשים 4: רשומים במחלקות לשירותים חברתיים בעלי נזקקות מוגדרת, גילאי 15-24, באלפים וכ- % מסה"כ (122,343), שנת 2014

מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, השנתון הסטטיסטי לישראל 2015, לוח 7.12

1.4. צעירים חסרי עורף משפחתי

קבוצת הצעירים בסיכון (לפי ההגדרה הקונבנציונלית יותר המבוססת על איתור הנוער בסיכון לאחר התבגרותו) כוללת שיעור מסויים של צעירים וצעירות שבמהלך שנות נעוריהם התגוררו מחוץ לבית-משפחה, בעיקר בפנימיות; ואשר אינם מקיימים קשר סדיר ומשמעותי, אם בכלל, עם משפחותיהם הביולוגיות. מקובל להתייחס לצעירים אלו כמי שמצויים ב"קצה הרצף" של הצעירים בסיכון, או קרוב אליו, בהיותם מאופיינים במספר גורמי סיכון משמעותיים. גורמים אלו יש בהם כדי להקשות על צעירים וצעירות בשלבים הראשונים של חייהם הבוגרים; והם מועצמים על רקע התמיכה המועטה או המחסור בתמיכה – כלכלית, חברתית ורגשית – מצד משפחתם הקרובה.

גם בתוך קבוצת בוגרי הפנימיות והמסגרות החוץ-ביתיות האחרות ניתן לדבר על רצף של מקרים ותופעות. יחד עם זאת, יש המתייחסים לרוב הקבוצה ואף לכולה כאל "חסרי עורף משפחתי", שכן שיעור ניכר מחניכי הפנימיות ובוגריהן אינם מקיימים קשר, סדיר או משמעותי, עם משפחותיהם. בנוסף לכך, גם בין המצויים בקשר עם משפחותיהם, שיעור גבוה מאוד אינם מסוגלים להיתמך על-ידן כלכלית ולו גם במידה מועטה. זוהי סיבה נוספת לכך שבמסגרת הדיון המוצע בנייר זה, נדמה כי אין צורך של ממש בחלוקת-משנה של הצעירים בוגרי הפנימיות.

בשנת 2012 היו מצויים במסגרות הביתיות שבפיקוח משרד הרווחה כ-13,000 ילדים ובני נוער בגילאי 0-18, אך התפלגותם לפי סולם הגילאים אינה אחידה. לקבוצת הגיל 12-18 משתייכים 8,889 פרטים, כלומר כ-1,300 בני-נוער, בממוצע, בשנתון. נתון זה שקול לכ-10,000 צעירים בקבוצת הגיל 18-25 (ר' טבלה 1).

מכאן, שגרעין האוכלוסייה הנדונה במסגרת נייר מדיניות זה יכול לנוע סביב כעשרת אלפים צעירים, ובהקשרים שונים הוא רלוונטי למעגלים רחבים יותר המונים עד כ-100 אלף צעירים.

עם-זאת, ברי כי לגבי רבים מתוך קבוצת-בסיס זו, האפשרות של חלופה מקצועית איננה רלוונטית משום שהם מעדיפים הכשרה אקדמית; משום שהם כבר מועסקים במשרה מכניסה ומתגמלת ההולמת את כישוריהם והעדפותיהם, אליה הגיעו בנסיבות שונות; או מסיבות אחרות. לפיכך, הדיון בנייר זה רלוונטי רק לגבי שיעור מסויים מתוך אותה קבוצת-בסיס.

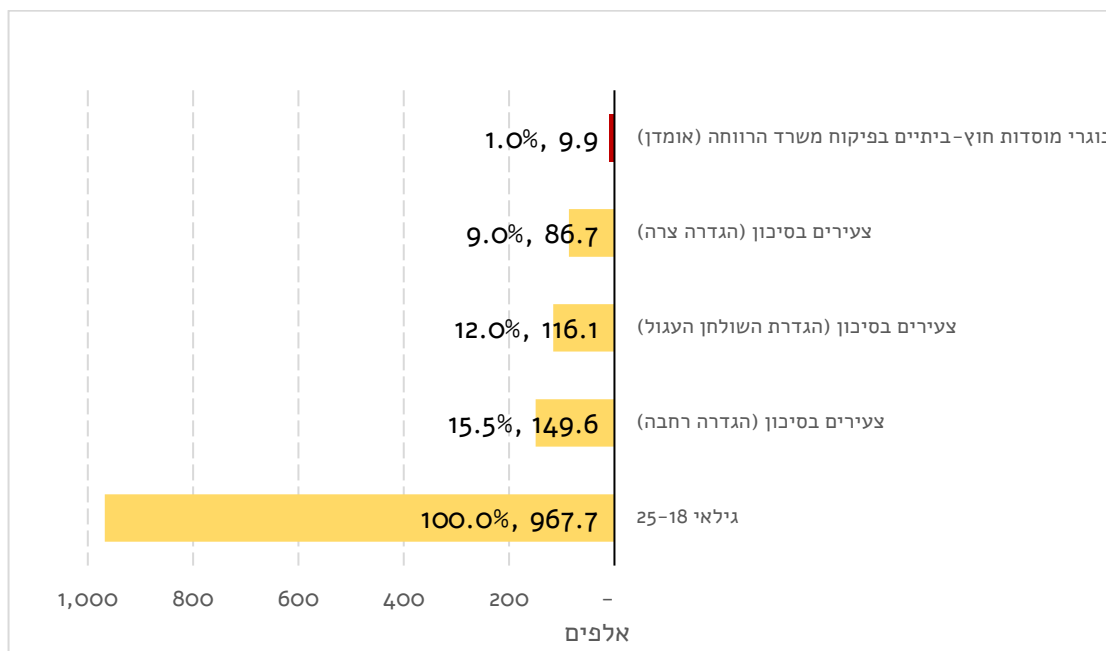
טבלה 1: ילדים במסגרות חוץ-ביתיות בפיקוח משרד הרווחה (ללא בעלי מוגבלויות), תשע"ב 2012

קבוצת גיל	18-12	11-0	סה"כ
פנימיות	6,353	2,565	8,918
אומנה	1,107	1,506	2,613
חסות הנוער	1,249	-	1,249
אחר	180	126	306
סה"כ	8,889	4,197	13,086

מקור: למ"ס, השנתון הסטטיסטי לישראל, לוחות 8.16 ו-8.34.

* למעשה: בוגרי כלל המוסדות החוץ ביתיים, שהפנימיות הן העיקריות שבהן;
 ** קיימת כמובן חפיפה מסויימת בין אוכלוסיית הצעירים שאינם עובדים ואינם לומדים לבין קבוצות המשנה האחרות, ואולם מנתונים הסקר המוצגים להלן עולה שחפיפה זו אינה חריגה במיוחד.

2. האתגרים

האתגרים העומדים בפני צעירים בסיכון בראשית חייהם הבוגרים והיחס להכשרה מקצועית: ממצאים.

קבוצת הצעירים בסיכון, כמו כל קבוצה באוכלוסייה, כוללת פרטים הנבדלים זה מזה ביכולותיהם האישיות, בשאיפותיהם ובמאפיינים האישיים והחברתיים. ואולם, רובם הגדול חולקים מכנה משותף, וזו העובדה שהם נטולי בסיס כלכלי משמעותי. משום-כך, בהגיעם לשלב זה של ראשית החיים הבוגרים (25-18) ובמיוחד כשמדובר בתקופה שלאחר שירותם הצבאי, 25-22 הם מצויים במצב רגיש בהשוואה לשאר בני-גילם. רגישות זו באה לידי ביטוי באופן בולט בשלושה היבטים עיקריים: **תעסוקה, לימודים, ומגורים**. הקושי נובע בין השאר לאור הצורך והרצון לשלב בין לימודים לבין תעסוקה. צורך זה בתורו קשור בצורך לממן מגורים; או באופן כללי יותר, לממן את עלויות המחיה שהדיר הוא אחד העיקריים שבהם.

לימודים ורכישת מקצוע או מיומנות הנדרשים בשוק העבודה הם בעלי ערך גבוה במיוחד כשהם נעשים בגילאים אלה, וזאת משתי סיבות: ראשית, (כמעט) כל שכבה נוספת של ידע או מיומנות שמצטרפת אל "סל הכישורים" של הפרט בשלב זה תלווה אותו בהמשך חייו המקצועיים ותהיה בעלת ערך כלשהו לגביי בשנים הבאות, ומשום כך ככל שיקדים לרכשה כך ישתפר מצבו;⁵ שנית, ככל ששלב ההכשרה והלימודים מתקיים מוקדם יותר במהלך חייו של הפרט, כך עלותו האלטרנטיבית נמוכה יותר. כך למשל: בשלבים מתקדמים יותר של חייו ההכנסה עליה יידרש הפרט לוותר לצורך התפנות להכשרה תהיה גבוהה יותר. בדומה לכך, כיוון שבשנים הבאות גדל הסיכוי שיהיה מצוי תחת מחויבויות אחרות, בראשן משפחתיות, ההתפנות ללימודים ולהכשרה תהיה בהכרח יקרה יותר (דוגמא: עלות שכירת בייביסיטר).

ישנו אפוא ערך רב לקיום לימודים והכשרה מקצועית בשלב הזה בחייהם של הצעירים.

בסקר שנערך על-ידי "פורום הארגונים למען צעירים בסיכון", בקרב כ-150 צעירים וצעירות בסיכון, נבחנו המאפיינים הסוציו-דמוגרפיים והתעסוקתיים הרלוונטיים לצורך מיפוי והבנת מצבם של הצעירים בשלב זה של חייהם. בנוסף לכך נבחנו עמדותיהם של צעירים אלו כלפי האפשרות של הכשרה מקצועית. מטרותיו של הפורום בעריכת הסקר היו לאפיין את הרצון וההעדפות של הצעירים לגבי מסלולי ההכשרה המקצועית; ולזהות את החסמים וההזדמנויות הרלוונטיים לגביהם בבואם לשקול אפשרות זו ולממשה.

⁵ ישנה כמובן האפשרות שהפרט יתלבט בין שני כישורים מקצועיים "מתחרים", מבלי להצליח להכריע איזה-מהם יהיה טוב יותר עבורו, בשעה שהאחד אכן, אובייקטיבית, טוב יותר עבורו. מבחינה זו, בשל קיומה של חלופה טובה יותר, ברי כי הבחירה באפשרות הטובה פחות חורגת במובן מסוים מהקביעה שכל שכבה נוספת היא בעלת ערך. יתרה מזאת, ברי גם שבמקרים מסויימים חשוב יותר שיהיה בידו של הפרט מקור הכנסה יציב או היקף מקורות מספק, ובמקרה זה אפשר שלגבי תקופה מסויימת עבודה תהיה דווקא עדיפה לגמרי על לימודים, גם בטווח הארוך. ואולם, על-אף סייגים אלה, נדמה כי לגבי מקרים רבים אם לא רוב שבהם, הקדמת הלימודים וההכשרה היא טובה ומועילה בהשוואה לדחייתם.

2.1. נתוני רקע של אוכלוסיית הסקר (חלק א')⁶

מנתוני הרקע של אוכלוסיית המשתתפים בסקר עולות מספר תובנות לגבי סוגיית ההכשרה המקצועית עבור צעירים בסיכון. ראשית, שיעור הצעירים אשר למדו במסלולים מקצועיים בתקופת התיכון גבוה משיעור התלמידים במסלולים אלה בכלל האוכלוסייה: כ-30% בהשוואה ל-10% (ר' טבלה 2). בנוסף לכך, כרבע מהנשאלים הם בעלי תעודה מקצועית (טבלה 3). מכאן שעבור חלקם הכשרה מקצועית נוספת עשויה להוות שדרוג או השלמה למיומנות מקצועית שכבר קיימת אצלם. ואמנם, מבין הנשאלים 61% מאלו שבבעלותם תעודה מקצועית השיבו כי היו רוצים ללמוד במסגרות הכשרה מקצועית במידה רבה או במידה רבה מאוד – בהשוואה ל-40% בלבד בקרב נטולי תעודה.

טבלה 2: רקע חינוכי (תיכון)

שיעור באוכלוסייה הכללית (18-34)	שיעור	כל הגילאים	מסגרת אחרונה
78%	35%	50	תיכון עיוני - בגרות מלאה
	10%	14	תיכון עיוני - בגרות חלקית
10%	21%	30	בית ספר מקצועי: מבגרות מלאה ועד סיום י"ד
	8%	11	בית ספר מקצועי: עד י"ב, בגרות חלקית
6%	10%	15	החינוך החרדי
5%	8%	11	נשירה
1%	9%	13	אחר
100%	100%	144	סך הכול

טבלה 3: מחזיקים בתעודה מקצועית (גיל ומין)

קבוצת-גיל	בנות	בנים	סך הכל
18-21	8/44	1/10	9/54
22-25	10/27	3/23	13/50
26+	10/20	4/16	14/36
כל הגילאים	28/91	8/49	36/140
שיעור מסך הכל	31%	16%	26%

טבלה 4: לימודים על-תיכוניים

קבוצת-גיל	לומדים	מתכוונים ללמוד בשנה הקרובה	אינם לומדים	סך הכל
18-21	12	25	19	56
22-25	22	12	14	48
26+	30	1	6	37
כל הגילאים	64	38	39	141
שיעור מסך הכל	45%	27%	28%	100%

⁶ חלק ב של נתוני הרקע – בנספח.

2.2. תעסוקה, שעות עבודה ושכר

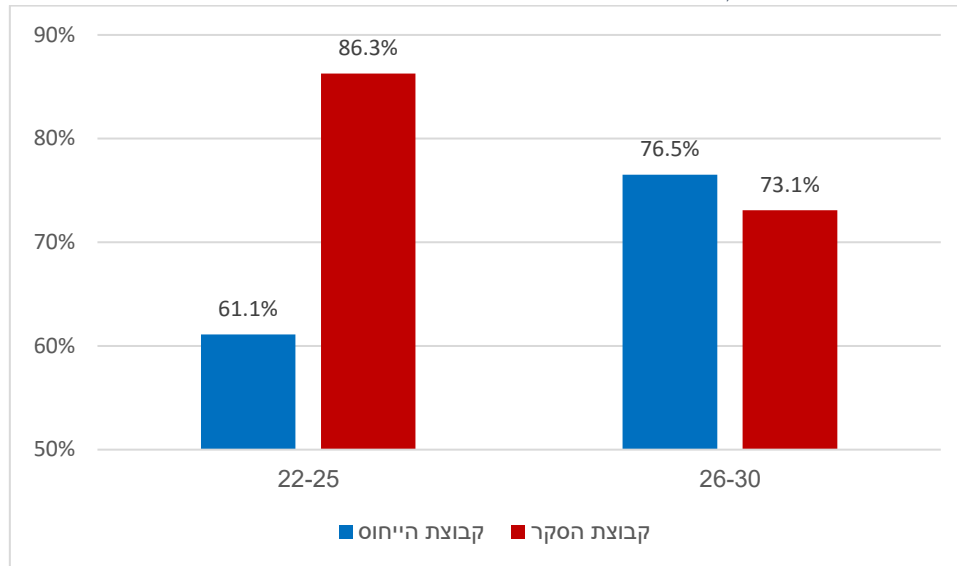
בהקשר זה ניתן להצביע על שני ממצאים בולטים: אחד בתחום התעסוקה והשני בתחום השכר. בקבוצת הצעירים בסיכון, שיעור המועסקים בקבוצת הגיל המבוגרת דומה מאוד לשיעור המועסקים בקרב כלל האוכלוסייה. לעומת-זאת, בקבוצת הגיל האמצעית (22-25) שיעור התעסוקה של הצעירים בסיכון גבוה בהרבה: 86% בהשוואה ל-61%. ממצא זה מעיד על מידת העצמאות הכלכלית הנדרשת מקבוצת הצעירים בסיכון. מבחינת היקף שעות העבודה השבועיות לא ניכר הבדל משמעותי בין קבוצת הסקר לאוכלוסייה הכללית.

בתחום ההכנסה ניכרים גם-כן מספר הבדלים בין אוכלוסיית הסקר לאוכלוסייה הכללית. בקבוצת הגיל הצעירה (18-24)⁷ שיעור הפרטים שדיווחו על רמת הכנסה בינונית או בינונית-נמוכה היה גבוה יותר בקרב קבוצת הצעירים בסיכון, בהשוואה לכלל האוכלוסייה (הדברים אמורים בקרב גברים בלבד, בקרב נשים ניכר דמיון רב יותר). ממצא זה עולה בקנה אחד עם שיעור התעסוקה הגבוה יותר המאפיין את קבוצת הגיל הצעירה בקרב הצעירים בסיכון: שני הממצאים נובעים כנראה על רקע מיעוט התמיכה הכלכלית מצד המשפחה, והשיעור הנמוך יחסית של צעירים בסיכון המתגוררים עם משפחותיהם. מאפיינים אלה גורמים לכך ששיעור גבוה יותר מן המשתייכים לקבוצת הצעירים בסיכון נדרשים להיות מועסקים; ולכך שהם עושים מאמץ רב יותר להימצא ברמת-שכר שאינה הנמוכה ביותר.

לעומת-זאת, בקבוצת הגיל המבוגרת, שיעור בעלי הכנסה גבוהה ובינונית הוא דווקא נמוך יותר בקרב קבוצת המשתתפים בסקר בהשוואה לכלל האוכלוסייה. ממצא זה עשוי להעיד על הקושי של אוכלוסייה זו למצוא עבודות מכניסות יותר בשלב המתקדם יותר של גיל הבחרות, או על רמת השכלה והכשרה שהיא בממוצע נמוכה יותר בהשוואה לקבוצת הייחוס (תופעה זו ניכרת בקרב הגברים אך גם בקרב הנשים, הגם שבעוצמה נמוכה יותר).

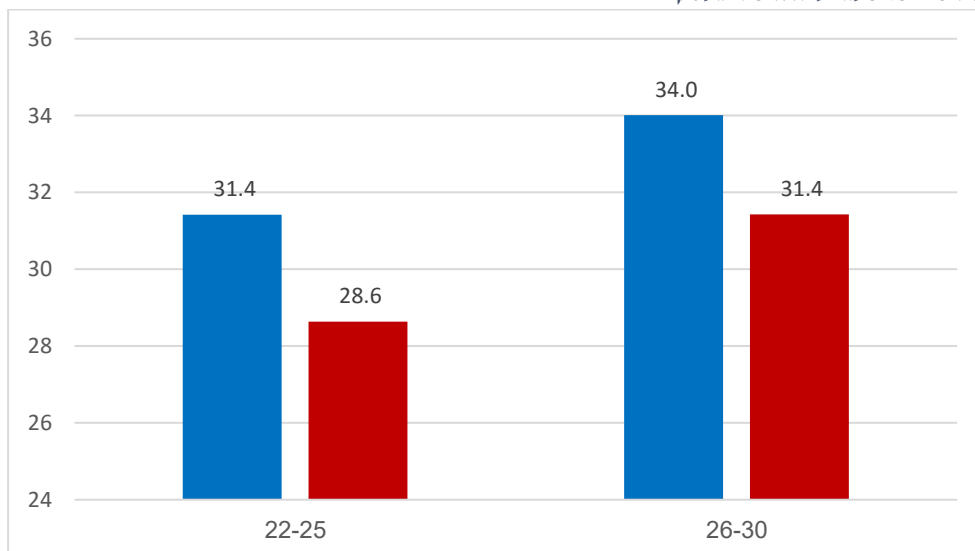
⁷ החלוקה השונה לקבוצות גיל נובעת מן הצורך להשוות לקבוצות הגיל הרלוונטיות המופיעות בסקרי הלמ"ס.

תרשים 7: שיעור התעסוקה

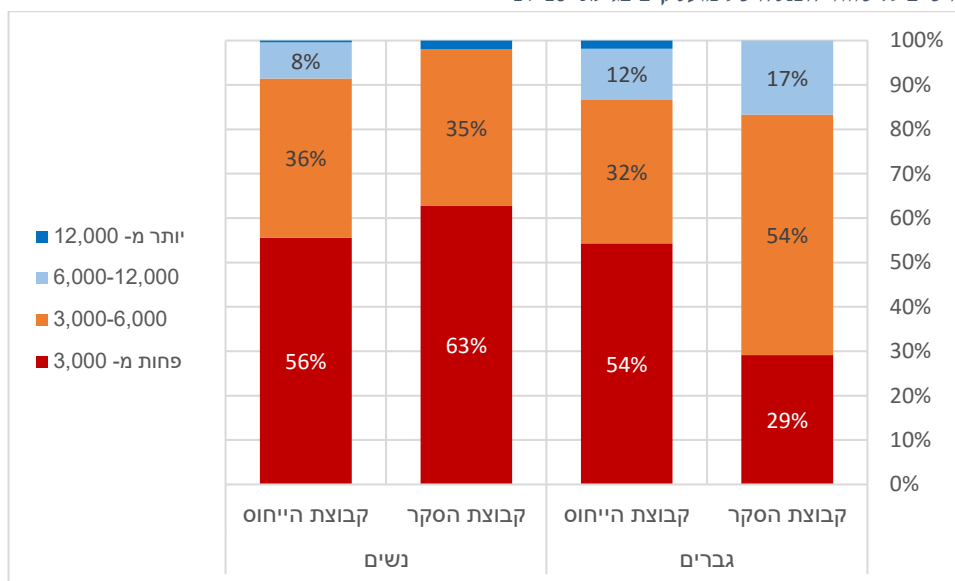
קבוצת הייחוס: עיבודים מסקר כוח-אדם 2011 של הלמ"ס ואומדן על-סמך השינויים שחלו בקבוצות הגיל הקרובות ביותר בין השנים 2012-2015

תרשים 8: שעות עבודה של מועסקים

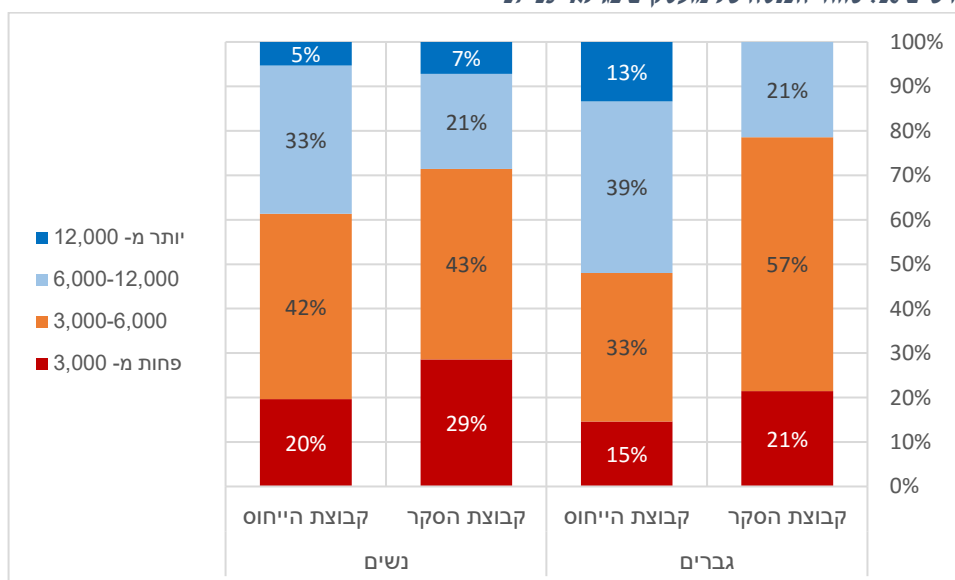
קבוצת הייחוס: עיבודים מסקר כוח-אדם 2011 של הלמ"ס

תרשים 9: טווחי הכנסה של מועסקים בגילאי 18-24

קבוצת הייחוס: לפי עיבודים מסקר הוצאות 2014 של הלמ"ס

תרשים 10: טווחי הכנסה של מועסקים בגילאי 25-29

קבוצת הייחוס: לפי עיבודים מסקר הוצאות 2014 של הלמ"ס

2.3. ידע, גישה ויחס כלפי הכשרה מקצועית

במוקד הסקר עמדה כאמור השאיפה לבחון את גישתם של צעירים בסיכון כלפי האפשרות של הכשרה מקצועית, ובפרט את מידת היכרותם עם האפשרות, את מידת העניין שלהם בה; ולאפיין את החסמים והתמריצים הניצבים בדרך למימוש אפשרות זו עבור המתעניינים.

בתשובה לשאלה: "האם שמעת בעבר על הכשרה מקצועית?" השיבו 80 מתוך 145 הנשאלים, כלומר רק מעט יותר ממחצית (55%) באופן חיובי.

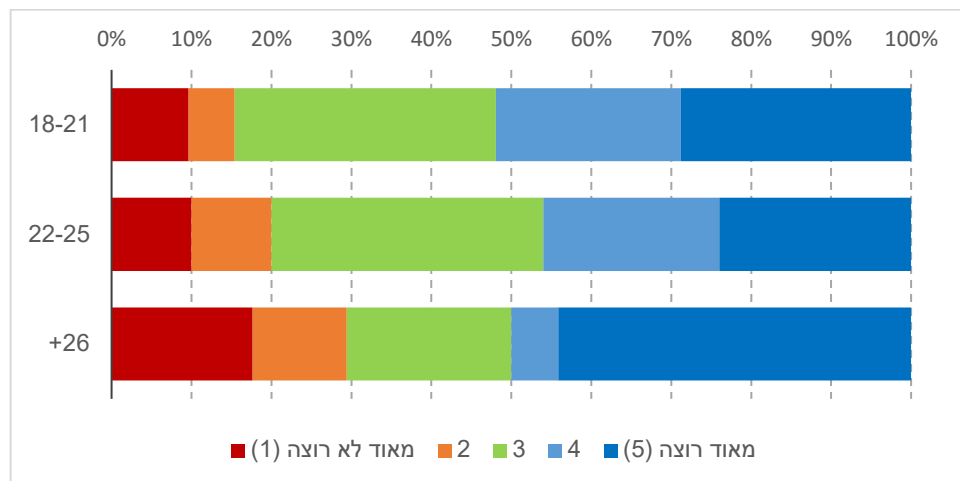
מן התשובות לשאלה: "האם הוצע לך להשתתף בהכשרה מקצועית?" עולה כי ל-29 מתוך 80 ששמעו על הנושא הוצעה האפשרות, כלומר, 20% מתוך כלל הנשאלים.

רק 8 מתוך 145 הנשאלים (5.5%) למדו בפועל במסגרות הכשרה מקצועית (להוציא תקופת התיכון).

כ-50% מהמשתתפים בסקר השיבו כי היו רוצים במידה רבה או במידה רבה מאוד ללמוד במסגרת הכשרה מקצועית. נתון זה הוא עקבי למדי בין קבוצות הגיל, אך ניכר רצון חזק במיוחד בקרב קבוצת הגיל המבוגרת (גילאי 26 ומעלה) – אולי על רקע אכזבה מניסיונות ההתמצאות בשוק העבודה או בשל חוסר-סיפוק מהמיומנויות שרכשו במסגרת הכשרה עיונית.

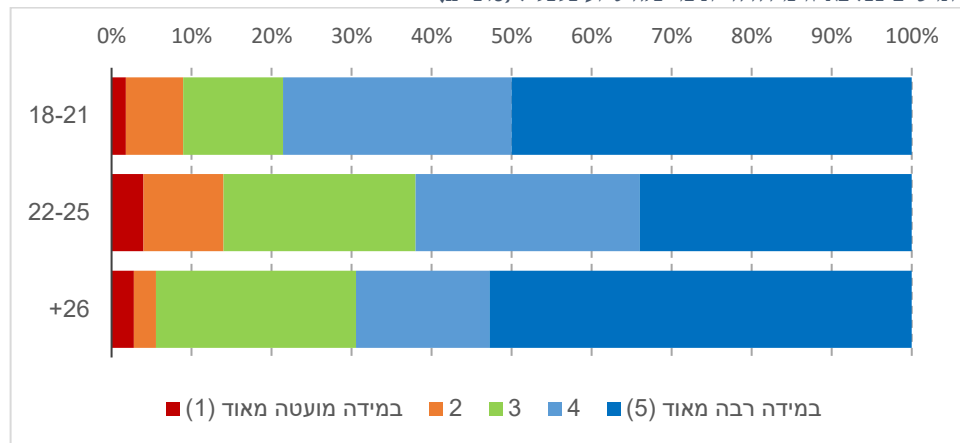
בנוסף לכך ניכר כאמור כי בעלות על תעודה מקצועית מתואמת חיונית עם רצון ללמוד הכשרה מקצועית: בקרב בעלי תעודה מקצועית 61% היו רוצים או רוצים מאוד ללמוד הכשרה מקצועית, בהשוואה ל-40% בלבד בקרב חסרי תעודה.

תרשים 11: האם היית רוצה ללמוד הכשרה מקצועית? (n=145)

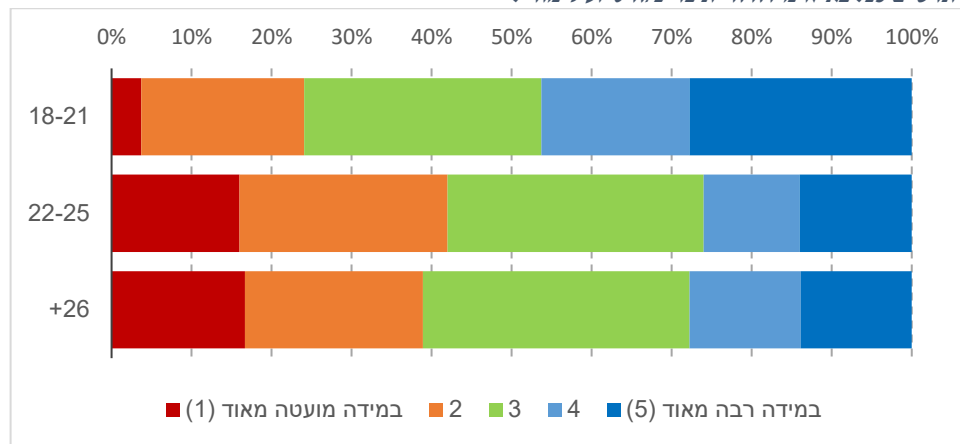

בחינת הצרכים המשוערים של המשתתפים בסקר במקרה של קבלה להכשרה מקצועית מעלה את הממצא הבולט הבא: בין 60% ל-80% מן הנשאלים משערים כי יצטרכו סיוע כלכלי בתקופת ההכשרה המקצועית – במידה רבה או רבה מאוד. תחום הסיוע הכלכלי בולט בהשוואה לכל שאר הצרכים המשוערים: סיוע לימודי (25%-35%), סיוע בבחירת מסלול מקצועי (40%-50%) או בהשתלבות חברתית (פחות מ-10%; ר' תרשימים 15-12). ממצא זה עולה בקנה אחד עם שני ממצאים נוספים שעלו מתשובות המשתתפים בסקר: כשני שלישים (64%) מן הנשאלים אינם מקבלים כל תמיכה כספית מהוריהם, וכרבע (26%) מקבלים תמיכה בהיקף נמוך למדי, בין 3,000 ל-6,000 או אף פחות מ-3,000 ₪. בנוסף לכך, שיעור המתגוררים בבית הוריהם או בבית של קרוב משפחה בקרב הצעירים בסיכון, הוא, כאמור, נמוך משמעותית בהשוואה לכלל האוכלוסייה: 53% לעומת 85% בקבוצת הגיל הצעירה; ו-17% לעומת 28% בקבוצת הגיל המבוגרת (תרשימים 17-16). השיעור הגבוה יחסית של צעירים בסיכון המתגוררים בגפם יש לו שתי השלכות עיקריות: (א) צורך בעצמאות כלכלית – בתחום הדיור ובאופן כללי יותר בתחומי המחיה; (ב) מיעוט בתמיכה בהיבטים של ייעוץ ולימוד-מניסיון מצד הסביבה הקרובה.

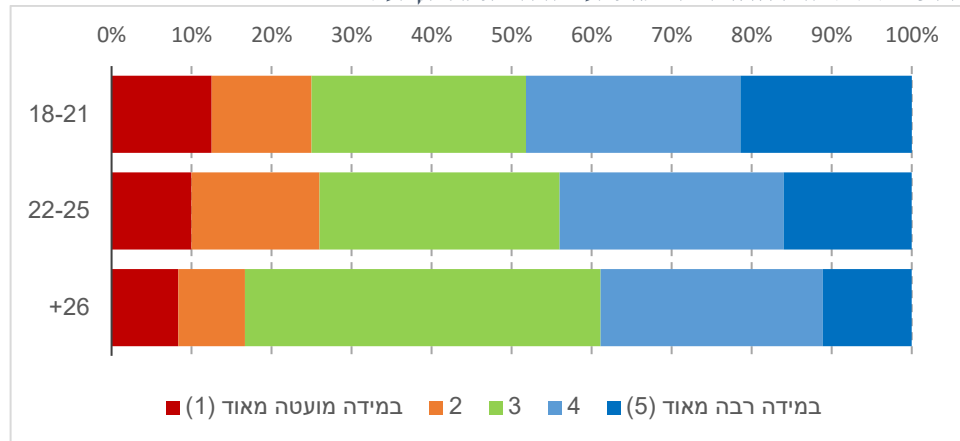
אילו היית מתקבל/ת לקורס הכשרה מקצועית אותו את/ה מעוניין ללמוד,
- תרשים 12: באיזו מידה היית צריכה/ה סיוע כלכלי? (n=145)

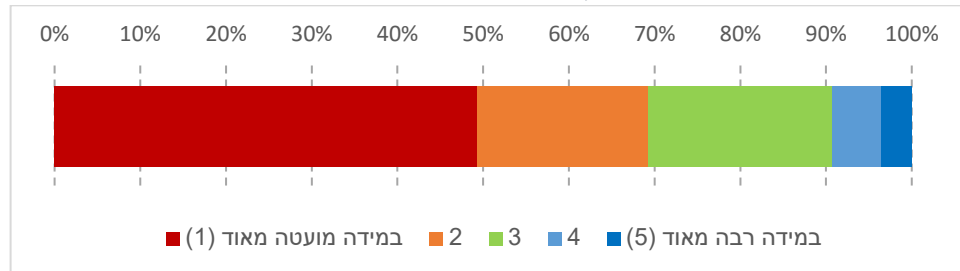
- תרשים 13: באיזו מידה היית צריכה/ה סיוע לימודי?

- תרשים 14: באיזו מידה היית צריכה/ה סיוע בבחירת מסלול מקצועי?

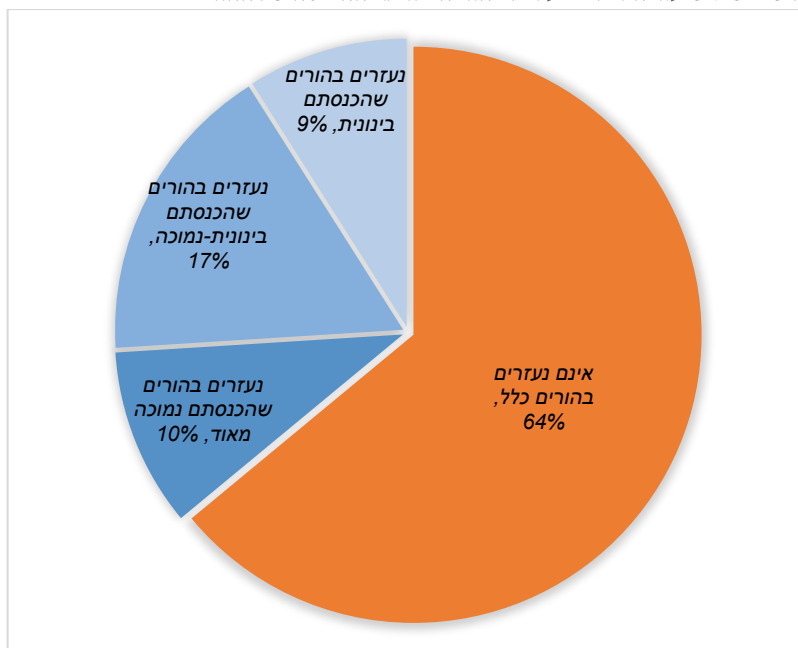

- תרשים 15: באיזו מידה היית צריכה/ה סיוע בהשתלבות חברתית בלימודים?

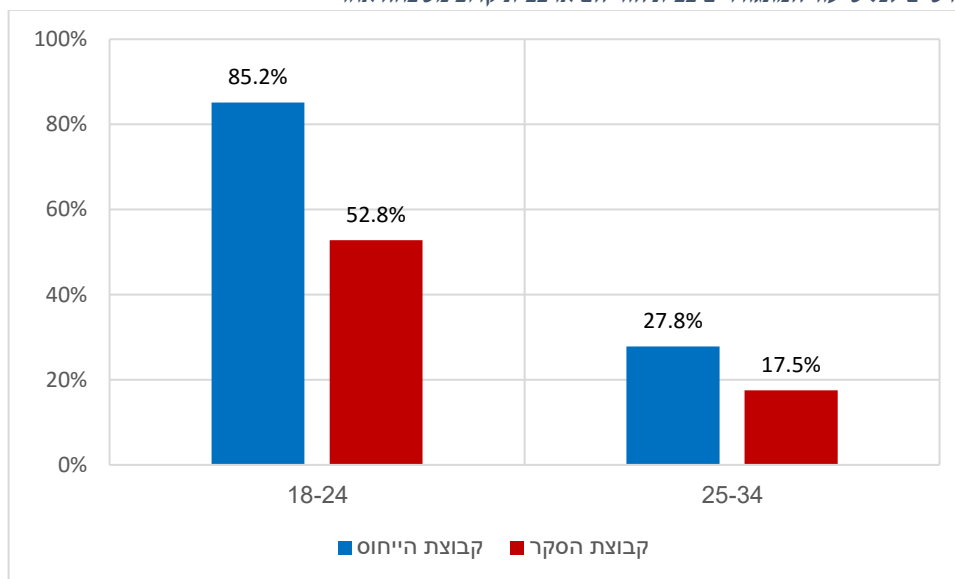
2.4. פוטנציאל התמיכה הכלכלית

תרשים 16: שיעור הנתמכים על-ידי הוריהם ורמת ההכנסה של ההורים⁸

נמוכה מאוד: פחות מ-3,000 ש.
 בינונית-נמוכה: 3,000-6,000 ש.
 בינונית: 6,000-12,000 ש.

תרשים 17: שיעור המתגוררים בבית הוריהם או בבית קרוב משפחה אחר

קבוצת הייחוס: סקר הוצאות 2014

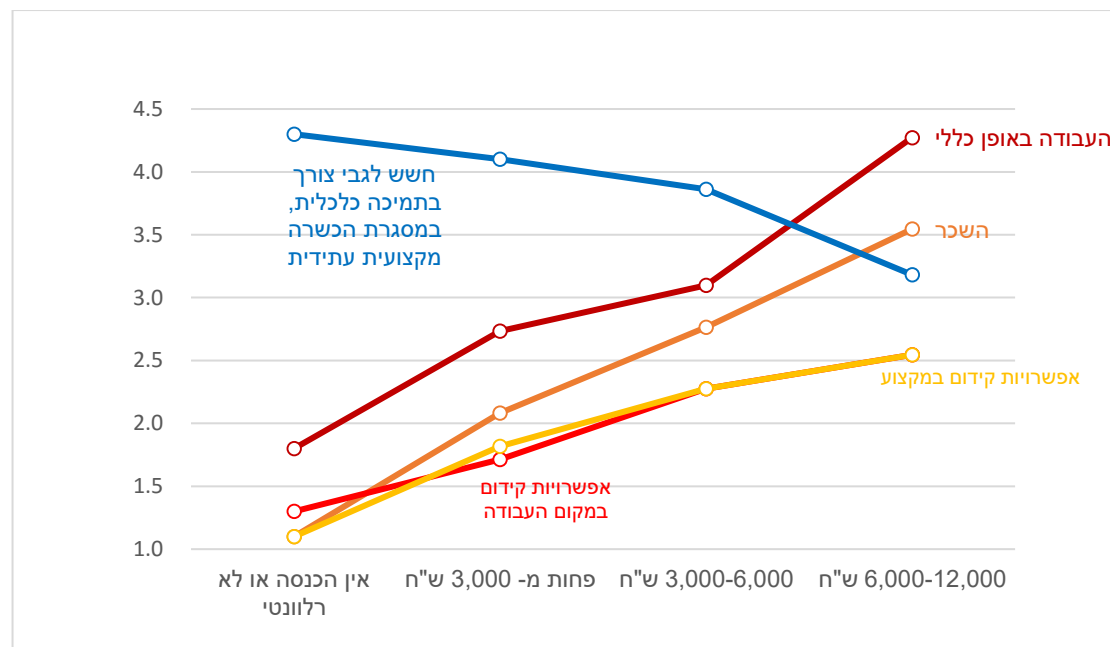
⁸ במקרים שבהם התוצאות עבור קבוצות הגיל היו דומות מאוד, או כאשר השייך הגילאי פחות רלוונטי לניתוח הממצאים, מוצגת התפלגות התשובות ללא התחשבות בחלוקה הגילאית.

טבלה 5: מגורים				
קבוצת גיל	דירה שכורה או מעונות	בבית ההורים או קרוב אחר	אחר*	סך הכל
18-19	4	6	1	11
20-21	17	18	4	39
22-23	9	19	2	30
24-25	10	7	1	18
26+	28	6	2	36
כל הגילאים	68	56	10	134
שיעור	50.7%	41.8%	7.5%	100%

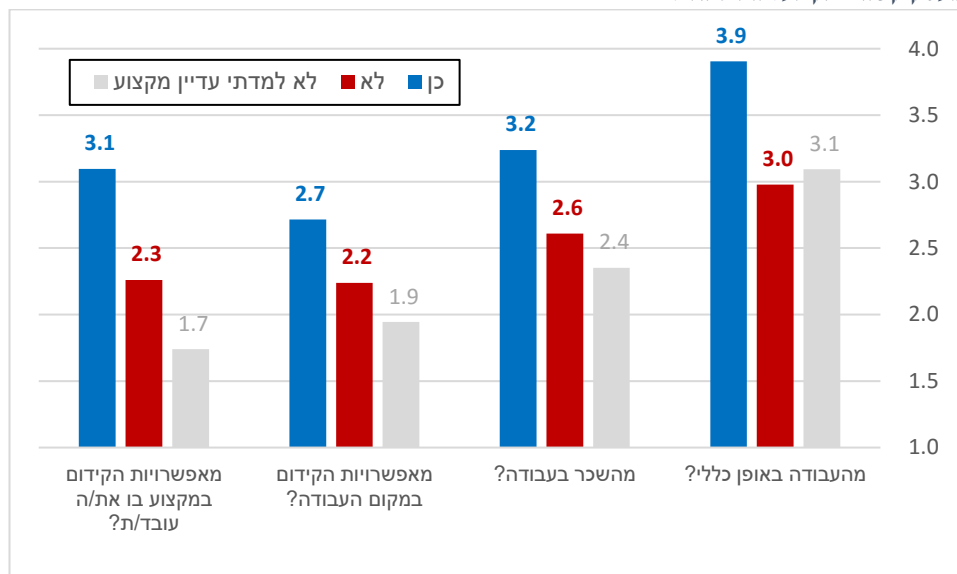
* אחר : דירה בבעלות (4), פנימייה או דירה של עמותה (4), דירת שירות לאומי (1) או דירה של חבר (1).

2.5. הזיקה למקצוע ולעבודה

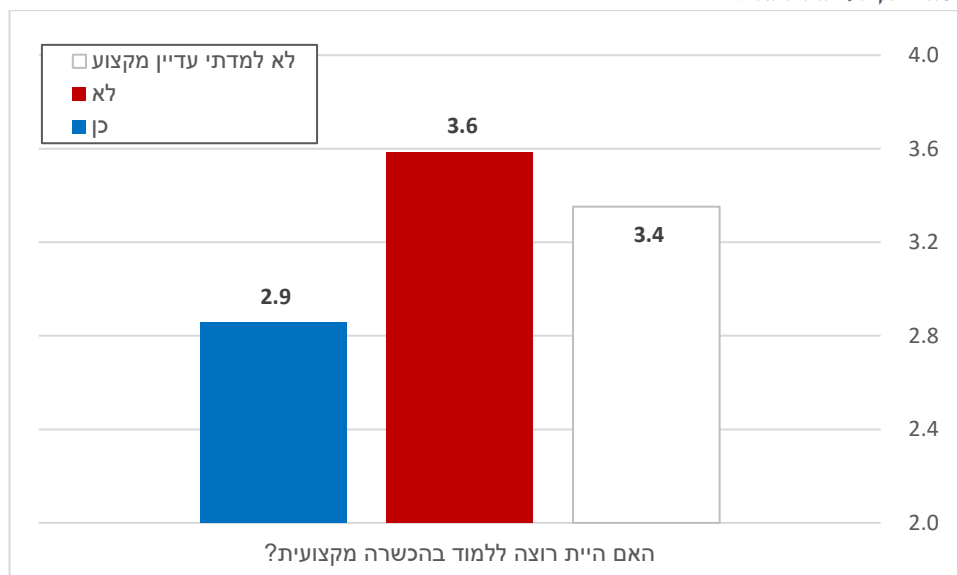
- תרשים 18: מידת שביעות הרצון לגבי היבטים שונים במקום העבודה, לפי רמת הכנסה

תרשים 19: מידת שביעות הרצון מהיבטים שונים בעבודה בחלוקה לפי המענה לשאלה: האם התפקיד בו אתה מועסק קשור במקצוע אותו למדת?

תרשים 20: מידת הרצון ללמוד בהכשרה מקצועית, בחלוקה לפי המענה לשאלה: האם התפקיד בו אתה מועסק קשור במקצוע אותו למדת?

סיכום חלק 2:

בהשוואה לכלל האוכלוסייה, צעירים בסיכון הם לכאורה בעלי זיקה מעט חזקה יותר לאפשרות של הכשרה מקצועית בהתחשב בעובדה ששיעור גדול יותר מהם למדו במסגרת מסוג זה בתקופת התיכון. מבחינת מאפייניהם התעסוקתיים הם אינם נופלים מכלל האוכלוסייה בשיעור התעסוקה ובכמות שעות העבודה, אך ניכר שבגילאים המאוחרים יותר הם נופלים ברמת הכנסתם מהאחרים. השוני ברמת השכר יש בו כדי להעיד על הפוטנציאל הגלום אולי לגבי חלקם בקורסי ההכשרה המקצועית. הכשרה מקצועית היא דבר מבוקש על-ידי שיעור ניכר מן הצעירים שהשתתפו בסקר והשתתפות בה עשויה להימנע מהם בעיקר על רקע כלכלי. אפשרות זו מצטיירת הן לפי תשובתם הישירה בנושא והן לאור העובדה ששיעור גבוה מאוד מהם מתגוררים בגפם – בשונה מאוד מכלל האוכלוסייה בגילאים אלו.

3. פרקטיקת ההכשרות המקצועיות בהקשר הרחב

המדיניות התעסוקתית של מדינות כוללת מרכיבים "פסיביים", לצד מרכיבים "אקטיביים". כלים פסיביים, ובראשם דמי אבטלה, מכוונים בעיקר לצורך גישור על נפילה, זמנית או מתמשכת, בהכנסות הנובעות מהימצאות מחוץ למעגל העבודה. ההנחה המובלעת בשימוש בכלים אלו (בלבד) היא שהמצויים מחוץ למעגל העבודה מסוגלים, או "צריכים", למצוא את דרכם בחזרה למעגל העבודה בכוחות עצמם. כלים אקטיביים לעומת-זאת – ובכלל זה: הכוון, השמה, והכשרה – מטרתם להקל על אנשים לשוב אל מעגל העבודה באמצעות מתן מידע, הרחבה או מיקוד של האפשרויות העומדות בפניהם, תיווך בין מועמדים למעסיקים והעלאת רמת הכישורים, ולכן גם האטרקטיביות, של דורשי העבודה כעובדים פוטנציאליים.

השימוש בכלי מדיניות תעסוקתית אקטיביים, ובכלל זה השילוב בין אמצעים פסיביים לאקטיביים, הולך ומתרחב בעשורים האחרונים במדינות המפותחות. בישראל תהליך זה מתרחש מעט באיחור, אך בשנים האחרונות ניכר עיסוק נרחב ומשמעותי בתחום, אגב הניסיון לצמצום הפער כלפי המקובל בעולם ותוך התנסות בתכניות שונות לעידוד תעסוקה וניסיון למצוא את המודלים המתאימים והרלוונטיים ביותר עבור הצרכים המקומיים.

בהתחשב בשינויים שהתרחשו ומתרחשים בשוק העבודה בעשור החולף יש לתחומי המדיניות התעסוקתית האקטיבית חשיבות מיוחדת. מאז שנת 2003 מורגשת במשק הישראלי מגמה חיובית ומתמשכת של הצטרפות אוכלוסיות נרחבות למעגל העבודה – מגמה שהביאה על-פני זמן לעלייה ברמת החיים ולבלימת ההתרחבות של אי השוויון. במקביל לשינויים אלו שהושפעו במידה רבה מן השינוי במערך הקצבאות החל השימוש בכלי מדיניות חדשים, אקטיביים ברובם. השפעתם, החיובית, של כלים אלו הולכת ומתבררת בשנים האחרונות. בין שאר הכלים ראוי להזכיר באופן מיוחד את תכנית "מעגלי תעסוקה" (שהחליפה את תכנית מהל"ב, תכנית "ויסקונסין", ועלתה עליה במידת ההצלחה), ואת החלתו והרחבתו של מענק העבודה ("מס הכנסה שלילי"). לצד מהלכים אלו אותם התוותה הממשלה, התרחבו והתגונו התכניות המופעלות בתחום התעסוקה על-ידי גורמים וארגונים שונים במגזר השלישי. רבות מן התכניות הללו ממוקדות באוכלוסיות ספציפיות, למשל, המגזר בדואי, המגזר החרדי, נשים חד-הוריות וכדומה.

בין הכלים הרבים והמגוונים הקיימים כיום בזירת עידוד התעסוקה, ניתן להבחין בין שתי קבוצות של כלים אקטיביים, המתאימים לשתי קבוצות גיל מובחנות. קבוצה אחת של כלים, הרלוונטית לאנשים בגילאי הביניים ובגילאים המבוגרים, מטרתה לאפשר חזרה, או השתלבות-מחדש, בשוק העבודה (למשל עבור עובדים שהשתייכו לענפים שחוו דעיכה, כמו טקסטיל ועץ). קבוצה אחרת של כלים רלוונטית לאנשים בגילאים הצעירים העושים את צעדיהם הראשונים בשוק העבודה. מטרתם של כלים אלה (או לפחות התועלת הטמונה בהם), היא (1) להגדיל את החשיפה לאפשרויות והזדמנויות מקצועיות ותעסוקתיות, כלומר, שער להתנסות תעסוקתית ראשונית, אך ממוקדת דיה; (2) להקנות מיומנויות מקצועיות ספציפיות שיהיו בעלות ערך נקודתי בהמשך הקריירה; אך גם, ובאופן מיוחד, (3) לאפשר רכישת מיומנויות תעסוקתיות כלליות, או: "מיומנויות רכות".

"מיומנויות רכות" הן מיומנויות כלליות או גנריות שעשויות להיות בעלות-ערך עבור כל עובד בכל מקום-עבודה ובכל שלב בקריירה, כמו: עבודה בצוות, פיתוח מחוייבות לעיסוק ואחריות אישית, קבלת ביקורת, היכולת ללמוד תוך-כדי עבודה ולרכוש ניסיון, פתרון בעיות וחיפוש ידע, התמודדות עם קשיים, עמידה בלחצים וכיוצא באלו. חשיבותן של המיומנויות הרכות לגבי העובדים היא כיום רבה מאי-פעם בהתחשב באופי הדינמי ששוק העבודה הולך ולובש בעשור החולף ובעשור הנוכחי. פרטים שיחוו במהלך חייהם מספר רב של מעברים בין משרות, ואפילו בין מקצועות ועיסוקים, יאלצו להיות עובדים גמישים, סתגלניים ובמידת-מה גם מתוחכמים יותר בהשוואה לעובדים בדור הקודם. מכאן, שלגבי עובדים אלו ישנה חשיבות גבוהה לרכישת מיומנויות רכות וכלליות שיש בהן כדי לאפשר מעברים קלים יחסית בין משרות ועיסוקים (ובפרט בשלב מוקדם של חייהם המקצועיים).

השלמתו והרחבתו של התהליך החיובי שחל בשוק העבודה תלויה אפוא בהמשך המאמץ לשילוב אוכלוסיות המועסקות כיום בשיעורים נמוכים (עבודתם של משרדי הממשלה בתחומים אלו ממוקדת באוכלוסיות-היעד הגדולות: נשים ערביות, גברים חרדים, ובעלי מוגבלויות); ובהגדלת פיריון העבודה – באמצעות שיפור רמת התחכום, המקצועיות והיעילות של עובדים במקצועות ובענפים שונים; הגדלת ההשקעה בהון פיסית; וחיזוק רמת ההתאמה ויכולת ההתאמה בין עובדים למשרות מכניסות, כך ששיעור גדול יותר מהאוכלוסייה יהיה מועסק, ושיעור גדול יותר מן המועסקים יועסקו בשכר גבוה.

לבסוף יש לציין כי החשיבות היחסית של המיומנויות הרכות היא גבוהה ומצויה בעלייה דווקא על רקע שינויים טכנולוגיים תכופים. שכן, שינויים אלו מקטינים את היכולת לחזות את הביקושים העתידיים למקצועות ומשלחי-יד. ממילא, גדלה התרומה הגלומה בהכשרה מקצועית כלשהי, כמפתח לכניסה לשוק העבודה וכמסגרת לימודית כללית, עבור פיתוח וטיפוח המיומנויות הרכות (בנוגע להכשרות המקצועיות למבוגרים שבאחריות משרד הכלכלה ר' **נספח ב'** להלן).

על רקע זה נראה כי מאמץ ממוקד לשילובם של קבוצת הצעירים בסיכון במעגל העבודה, במשרות ובמקצועות ההולמים את כישוריהם והעדפותיהם, עשוי לשרת היטב את היעד הכללי של החלת שיפורים נוספים בשוק העבודה הישראלי, מהלך שמעצבי המדיניות והשותפים לשיח הכלכלי-חברתי בישראל רואים בו תנאי מרכזי לקידום המשק והחברה בישראל. **אחת מן הדרכים להשגת יעד זה היא באמצעות מתן גישה והרחבת הגישה להכשרה מקצועית עבור אותם צעירים שעבורם הדבר רלוונטי בהתחשב בכישוריהם והעדפותיהם.**

4. חסמים

החסמים העיקריים הניצבים בפני השתלבות רחבה של צעירים בסיכון במסלולי הכשרה מקצועית.

- 4.1. **ידע:** הגם שרבים מהם למדו במסלול מקצועי בתקופת התיכון, הידע של הצעירים בסיכון על תחומי ההכשרות המקצועיות למבוגרים, ועל האפשרויות הניצבות בפניהם לצורך השתלבות בהכשרות אלו, הוא מועט יחסית. כפי שעולה מן הסקר, רבים מהם (45%) לא שמעו מעולם על אפשרות זו.
- 4.2. **תדמית:** בהשוואה לגורמים אחרים שעשויים להשפיע עליהם במהלך לימודים עתידיים בהכשרה מקצועית, השיבו רבים מהנשאלים בסקר כי הם חוששים מפני תדמית שלילית של הכשרה מקצועית (ר' להלן תרשים 22). חשש זה נובע כנראה מתפיסה סטריאוטיפית של ההכשרה המקצועית כהכשרה הכוללת אך ורק מקצועות טכניים "מיושנים" או "נמוכים".
- בניגוד לתפיסה זו, במציאות נכללים במסלול ההכשרה המקצועית מגוון רחב מאוד של מסלולי לימוד. חלק ממסלולים אלה הם בעלי אוריינטציה טכנולוגית, חלקם בעלי אוריינטציה שירותית; חלק מן המסלולים קשורים למקצועות שיש בהם פוטנציאל לעבודה עצמאית ולעבודה שכירה גם יחד; וחלקם קשורים למקצועות ולמקומות עבודה שבהם רווחת רמת-שכר גבוהה.
- 4.3. **מיצוי שוברים:** מנתוני משרד הרווחה ומשרד הכלכלה עולה כי שיעור המיצוי של שוברי הכשרה מקצועית על-ידי צעירים בסיכון הוא נמוך יחסית, במיוחד בהתחשב בהיצע השוברים המוקצה לגופים הרלוונטיים שדרכם יכולה אוכלוסייה זו להיות מופנית להכשרה. המיצוי הנמוך של השוברים עשוי לנבוע ממחסור בידע ובחשיפה לתחום, מכשלים ברמה האדמיניסטרטיבית (למשל, הקושי לצלוח את הליך הרישום ובירור הזכאות לשובר), או ממחסור בגיבוי כלכלי תקופתי שיקל על רבים מן הצעירים לקבל את ההחלטה להירשם לקורסי ההכשרה (כפי שצויין לעיל, לפי ממצאי הסקר, שיעור הצעירים המעוניינים בהכשרה מקצועית עומד על כ-50%).
- 4.4. **גיבוי כלכלי:** צעירים במצבי סיכון מצויים, ברובם הגדול, בנקודת-פתיחה נמוכה מבחינה כלכלית: הם אינם זוכים לתמיכה כלכלית מצד משפחתם, ונדרשים לפרנס עצמם כבר מגיל צעיר, לאחר תקופת השירות הצבאי/לאומי ואף במקביל לתקופה זו. לכך יש להוסיף את העובדה שהקורסים המקצועיים האיכותיים ביותר מתנהלים לאורך מלוא שבוע העבודה וכוללים ימי לימוד ארוכים. משום-כך, גם אם מדובר במספר חודשים בלבד, המשך והתזמון של הקורסים יש בהם כדי למנוע מצעירים בסיכון להשתלב במסלולי הכשרה מקצועית, שכן אין בידם כדי לכלכל מספר חודשי לימוד ללא הכנסה מעבודה. חסם זה מתעצם מעצם העובדה שחלק מן הקורסים המקצועיים האיכותיים והמבוקשים יותר הם דווקא הקורסים הממושכים יחסית, כלומר אלו שלצורך ההשתתפות בהם נדרש וויתור משמעותי וממושך על מספר חודשים של הכנסה מעבודה.⁹

⁹ ממצאי הסקר עולה כי קבוצת הצעירים בסיכון, לפי ההגדרה הקלאסית ("נוער בסיכון" שבגר), אינה משתייכת באופן מיוחד לאוכלוסיית NEET (אין בכך כדי לגרוע מהטענה שיש טעם בהקטנת שיעורה של אוכלוסיית NEET בקרב כלל האוכלוסייה).

5. הזדמנויות

ההזדמנויות שלאורן שילוב צעירים בסיכון במסלולי ההכשרות המקצועיות הוא אפשרי ובעל-ערך.

5.1. **חזרתם של "העובדים המיומנים":** התהליך ההיסטורי של הסטת קווי ייצור מן המדינות המפותחות למדינות המתפתחות מיצה עצמו בענפים כלכליים רבים. בענפים אלו הצטמצמה כמות העובדים במדינות המפותחות באופן משמעותי. בחלק מן הענפים – והדבר בולט במקרה של ישראל – הצטמצמות זו הייתה חריפה במיוחד ואולי אף גבוהה מן הנדרש ([קישור 1](#); [קישור 2](#)). על רקע זה – אך גם בהתחשב בטיבן של תעשיות וענפים המכוונים ללקוחות מקומיים וממוקדים בייצור ושירות מהירים, ייחודיים ומותאמים אישית, כלומר ענפים שאינם ברי-הסטה לחו"ל – נוצר צורך מחדש בעובדים מיומנים (*skilled workers*) ברמה המקומית. ייחודם של קבוצת העובדים המסוגלת כ"עובדים מיומנים" טמון בכך שהם בעלי רמה גבוהה של מומחיות בתחומי-עבודתם, ומומחיות זו תלויה בהכשרה ספציפית ולעתים גם בצבירת כמות מינימאלית של שנות-ניסיון במקצוע.

5.2. **חשיבה-מחדש על הכשרות מקצועיות בישראל:** הביקוש לעובדים מיומנים התגבר בישראל גם על רקע ההצטמצמות של המסלולים המקצועיים בחינוך התיכוני, מהלך שלדעת רבים נעשה מעבר לנדרש – בהתחשב במגוון היכולות וההעדפות של בני הנוער ובצרכים של ענפי התעשייה המקומית ([קישור 3](#)).

5.3. **חשיבותם של כישורים רכים:** האופי הדינמי של שוק העבודה בעידן הנוכחי – ובפרט, הצפי לגבי התדירות הולכת וגוברת של החלפת משרות ועיסוקים – גורמים לכך שעבור העובדים החדשים הנכנסים לשוק העבודה ישנה חשיבות גבוהה לרכישת כישורים רכים ("כישורים גנריים"), שיהיו בעלי ערך עבור האוכלוסייה הצעירה לאורך שנות עבודתה; ובמיוחד בעלי ערך מבחינת קלות המעבר בין משרות. מסלולי ההכשרה המקצועית, ובמיוחד כשאלו כוללים השמה במקומות-עבודה, יש בהם כדי להועיל בפיתוח כישורים רכים, ומכאן שבה ומתחדדת חשיבותם של מסלולים אלה לגבי אוכלוסיית הצעירים בסיכון, כך שהמסלולים הם מבחינה זו בעלי ערך אפילו אם הצעירים לא יעסקו בתחומי הכשרתם.

5.4. **קשב מצד המערכות השונות כלפי צעירים בסיכון:** משרדים ממשלתיים וגורמי-תכנון שונים מעדכנים ומתאימים את מדיניותם כלפי קבוצת הגיל החדשה (18-25) ובאחרונה ניכר קשב מיוחד מצד המערכות כלפי קבוצת הצעירים בסיכון. דבר זה יבוא לידי ביטוי מובהק עם השקתה של תכנית בין-משרדית בהובלת משרד הרווחה, שתיעשה בצלמה של "התכנית הלאומית לילדים ונוער בסיכון (360)" שנחשבת לתכנית מוצלחת למדי. עקרונות המפתח בתכנית מעין זו הם עיצוב פתרונות הוליסטיים ואינטגרטיביים, אך ברי כי במוקד של תכניות אלו יעמדו מענים בתחום הלימודים, ההכשרה והתעסוקה.

אם אמנם נכונה התמונה העולה מנתוני הסקר המורה כי קבוצת הצעירים בסיכון אינה נופלת מהאוכלוסייה הכללית בשיעורי התעסוקה, הרי שהקושי העיקרי של אוכלוסייה זו טמון לא בעצם השגת העבודה כי אם ברמה ובסוג המשרות אותן היא בוחרת ואליהן היא מגיעה, מידת התאמתה אליהן והפוטנציאל הטמון במשרות אלו מבחינת ההתפתחות האישית ורמת ההכנסה. בהקשר זה יש לציין כי אחד הדברים שקבוצה זו של צעירים בסיכון חסרה במיוחד, מעבר לתמיכה הכלכלית, הוא ייעוץ והכוונה בהקשרים לימודיים ותעסוקתיים – דברים שצעירים אחרים זוכים להם מצד משפחתם וסביבתם הקרובה.

5.5. **הסכמה רחבה:** ככלל, קיימת הסכמה רחבה מימין ומשמאל לגבי הצורך לתמוך בילדים ובני-נוער בסיכון, וכי לצורך כך נוטלת המדינה על עצמה אחריות לטובתם ולעיתים – שכן משפחותיהם מתקשות בכך. אפיון השלב החדש במחזור-החיים, על האתגרים הכרוכים בו, מורה כי יש טעם שהמדינה תרחיב ותאריך את אחריותה כלפי קבוצה זו באוכלוסייה, בהגיעה לגיל הבחרות.

5.6. **מספרים קטנים-תקופה ממוקדת-עלות נמוכה:** קבוצת הצעירים בסיכון, בהגדרתה הצרה, מהווה קבוצה קטנה למדי, והמסלולים הנדונים הם קצרים יחסית, כך שהעלות השנתית של תמיכה אפקטיבית בצעירים אלו אינה גבוהה במיוחד – וודאי בהשוואה לתועלת שעשויה לצמוח מתמיכה מעין זו.

6. המלצות

מספר המלצות שיש בהן כדי להביא להתגברות על החסמים העומדים בפני הצעירים ובפני המערכות; ולניצול ההזדמנויות הקיימות. חלק מן ההמלצות תחליפיות זו לזו וחלקן עשויות להצטרף האחת לשנייה.

- 6.1. **סיווג-מחדש של אוכלוסיית הצעירים במסגרת הגדרות משרד הכלכלה:** סיווגה של אוכלוסיית הצעירים בסיכון לקבוצה א' במקום קבוצה ב', במסגרת תכנית השוברים להכשרה מקצועית של משרד הכלכלה. לקבוצה א' משתייכות, לפי הגדרת משרד הכלכלה, "אוכלוסיות בעלות חשיבות ועדיפות עליונה כחלק ממדיניות הממשלה להשגת יעדי התעסוקה, בין אם הם מורכבות מדורשי עבודה אשר מופנים על-ידי שירות תעסוקה ובין אם לאו". שיוכם של הצעירים בסיכון לקבוצה א' תזכה אותם ברמת הטבות מעט גבוהה יותר בהשוואה למצב הקיים, תקל עליהם בחלק מן התנאים לצורך זכאות, ובכך תגדיל את הסיכוי שהחפצים בכך יממשו את רצונם להשתתף בקורסים המקצועיים.
- 6.2. **הגדלת דמי קיום במהלך תקופת ההכשרה:** השוואת התקרה לצורך מתן דמי קיום לרמה המקסימלית המוגדרת עבור גברים חרדים, תגדיל את אורך הנשימה הכלכלי של הצעירים בסיכון במהלך תקופת ההכשרה. העלות של מהלך זה עבור משתתף בודד היא 2,000 ₪, והיא בעלת-ערך בראש ובראשונה משום שברמת הפרט אותן הצדקות הפועלות במקרה של גברים חרדים, רלוונטיות גם במקרה של צעירים בסיכון.
- 6.3. **הגדלת התקרה עבור מענק התמדה הניתן בנוסף לדמי קיום:** ר' נספח ג'.
- 6.4. **תמיכה לזמן מוגבל במימון שכר-דירה.** תמיכה מעין זו יכולה להינתן ללא תלות בדמי הקיום או בסיווג האוכלוסייה, מתוך הנחה שזהו מרכיב ההוצאה העיקרי של הצעירים המועמדים להשתתפות בהכשרות.
- 6.5. **הגברת החשיפה למסלולי ההכשרה המקצועית** לצורך הגדלת מימוש השוברים. חשיפה מעין זו יכולה להיעשות בשני אפיקים: עבור עובדי הארגונים לצעירים בסיכון; ועבור הצעירים עצמם.
- 6.6. **הרחבה של מגוון הקורסים המקצועיים** המוכרים על-ידי משרד הכלכלה המתאפשרים באמצעות השוברים, לרבות קורסים מתקדמים – לצורך הגדלת האטרקטיביות של מסלולים אלו כלפי האוכלוסייה הרלוונטית.
- 6.7. **חיזוק והבנייה של תהליך הליווי של הצעירים** במהלך בחירת הקורסים ובתקופת הלימודים. מהלך זה יכול להיעשות בעיקר על-ידי ארגוני הצעירים עצמם, אך גם תוך שיתוף-פעולה עם הגורמים הרלוונטיים במשרד הכלכלה ובמשרד הרווחה. מטרת המהלך, מעבר לשיתוף מידע, תהיה עיצוב פרקטיקות ממוקדות ומועילות לצורך מתן עזרה בבחירת ההכשרה המתאימה, בצליחת הקורסים, ובהתמודדות עם הצרכים הכלכליים והלימודיים במהלך תקופה זו.

7. נספחים

נספח א': נתוני רקע על אוכלוסיית הסקר, חלק ב

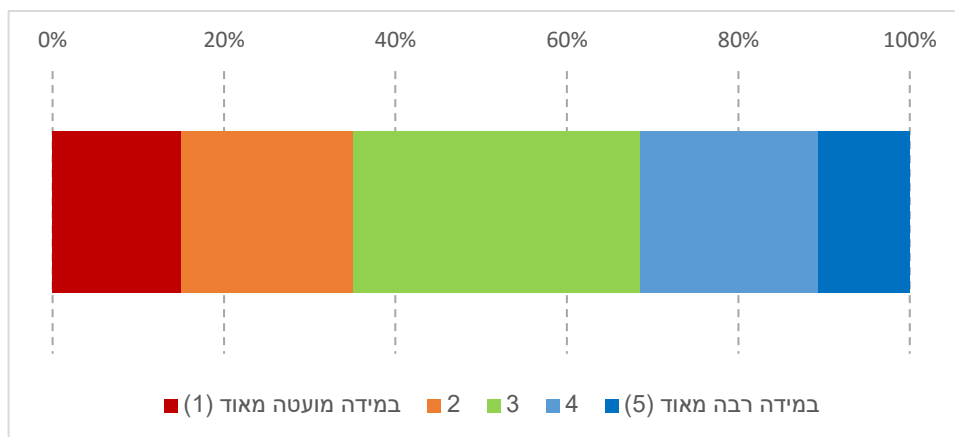
טבלה 6: חלוקה גילאית				
גיל	בנות	בנים	סך הכל	שיעור
18-19	9	3	12	8.6%
20	17	1	18	12.9%
21	20	6	26	18.6%
22	10	9	19	13.6%
23	9	6	15	10.7%
24-25	10	8	18	12.9%
26-27	6	8	14	10.0%
28-30	8	4	12	8.6%
32-35	5	1	6	4.3%
כל הגילאים	94	46	140	100.0%
גיל ממוצע	22.9	23.7	23.2	
גיל חציוני	22	23	22	

טבלה 7: מין		
בנים	49	34%
בנות	96	66%
סך הכל	145	100%

טבלה 8: חלוקת המשיבים לפי מין וקבוצות הגיל העיקריות			
קבוצת-גיל	בנות	בנים	סך הכל
18-21	46	10	56
22-25	29	23	52
26+	19	13	32
סה"כ	94	46	140
18-21	82%	18%	100%
22-25	56%	44%	100%
26+	59%	41%	100%
סה"כ	67%	33%	100%
18-21	49%	22%	40%
22-25	31%	50%	37%
26+	20%	28%	23%
סה"כ	100%	100%	100%

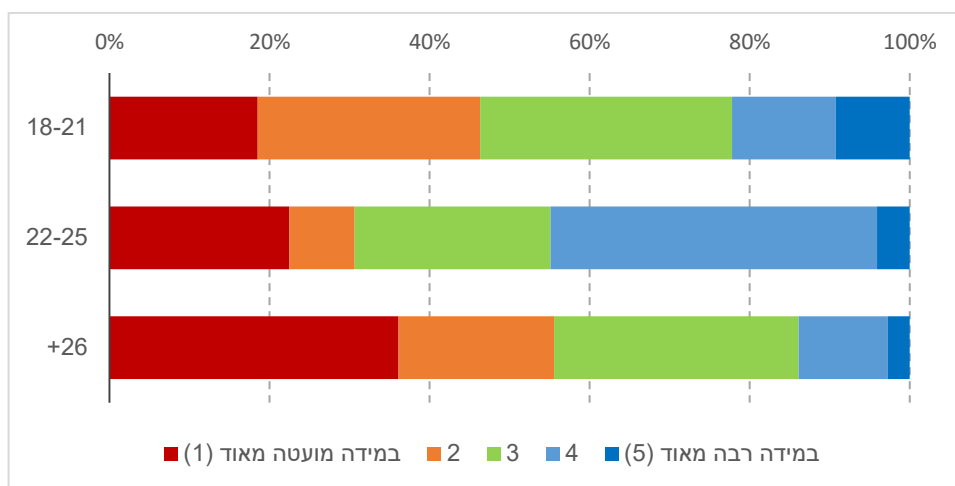
טבלה 9: מצב משפחתי				
קבוצת-גיל	רווקה	נשוי או בזוגיות	גרומה	סך הכל
18-21	52	4	0	56
22-25	47	2	0	49
26+	22	7	8	37
כל הגילאים	121	13	8	142
שיעור מסה"כ	85.2%	9.2%	5.6%	100.0%

- תרשים 21: באיזו מידה את/ה חושש/ת מחוסר עניין בלימודים או בעיסוק במקצוע?

* במקרים שבהם התוצאות עבור קבוצות הגיל היו דומות מאוד מוצגת התפלגות התשובות ללא התחשבות בהשתייכות לקבוצת-גיל.

- תרשים 22: באיזו מידה את/ה חושש/ת מתדמית שלילית של הכשרה מקצועית?

נספח ב': ההכשרות המקצועיות שבאחריות משרד הכלכלה:

ההכשרה המקצועית למבוגרים בישראל כוללת מגוון רחב מאוד של קורסים הנבדלים זה מזה במשכם וברמת הקושי שלהם. חלק גדול מן הקורסים הללו מוכר על-ידי המדינה לצורך השתתפות במימון (סבסוד) עבור האוכלוסיות המוגדרות לצורך כך כזכאיות. ניהול תחום זה – של הכרה בקורסים ובזכאים, והעברת המימון בפועל – נעשה על-ידי האגף להכשרה מקצועית ופיתוח כוח-אדם שבמשרד הכלכלה. אחריותו של האגף באה לידי ביטוי בין השאר באישור הזכאות של הפונים השונים למימון, חלקי או מלא של הכשרתם במסגרת הקורסים המקצועיים המוכרים לצורך כך על-ידי המדינה. מימון הקורסים נעשה באמצעות מתן שובר לזכאים. קיימים 5 תנאים לקבלת השובר:

(1) השתייכות לאחת מ"אוכלוסיות היעד" שהגדיר משרד הכלכלה, ובכללן, למשל, גברים חרדים, וצעירים בסיכון;

(2) אי-השתתפות בקורס "הכשרה מקצועית במימון משרד הכלכלה במהלך 3 השנים" שקדמו לפנייה;

(3) אי-קבלת "מימון לקורס המבוקש על-ידי משרד ממשלתי אחר" (להוציא: כספי פיקדון של חיילים משוחררים);

(4) קבלת הפניה מנומקת מאחד מתשעת הגופים המוכרים כ"גופים מפנים" ובהם: שירות התעסוקה, משרד הרווחה, ומרכזי ההכוון למגזר החרדי ומגזר המיעוטים;

(5) מי שהינו אחד מאלה: [א] אינו עובד, [ב] עובד, אך ב"עבודה בלתי-מקצועית" שהוכרה ככזו על-ידי נציג משרד הכלכלה.

בנוסף להכרה בקורסים ובזכאים, מספק האגף לחלק מן המשתתפים בהכשרות המקצועיות תמיכות כלכליות שמכוונות לתמרוץ המשתתפים להשלמת ההכשרה ולעבודה בתחום אליו הוכשרו. תמיכות אלו כוללות "דמי קיום" ו-"מענק התמדה". דמי הקיום ניתנים במהלך תקופת ההכשרה בכפוף לעמידה במספר תנאים, ועשויים להגיע עד 1,500 ₪ בחודש ועד למקסימום של 6,000 ₪ עבור מלוא תקופת הקורס. מענק ההתמדה ניתן למי שהחל לעבוד במקצוע אליו הוכשר בתוך לא יותר מחצי שנה מאז סיים את הכשרתו, ועבד במקצוע זה לכל הפחות 3 חודשים. עבודה במקצוע במשך 3 חודשים מזכה במענק בגובה 6,000 ₪, ועבודה במקצוע במשך 12 חודשים מזכה במענק בגובה 11,000 ₪. זכאות לדמי קיום במקביל לקבלת מענק התמדה אפשרית תחת המגבלה של סכום כולל בגובה מקסימלי של 14,000 ₪.

נספח ג': אומדן לעלות ההמלצות

הרכיב	ערך	סימון	הערות
המלצות 6.1-6.3			
העברת צעירים בסיכון מקבוצה ב' לקבוצה א'	5%		
השינוי בגובה התשלום הראשוני/השני כאחוז מעלות הקורס	₪ 450	A	
עלות השינוי למשתתף בתרחיש מקסימום (עבור קורס בשווי 9000 ₪)	₪ 500	B	
השינוי בגובה מענק ההשמה (מ-1500 ל-2000 ₪)	₪ 950	C=A+B	
סה"כ עלות ההעברה בין הקבוצות בתרחיש מקסימום			
דמי קיום			
העלאת התקרה והשוואתה לסטאטוס "גבר חרדי" (מ-6,000 ל-8,000 ש"ח)	₪ 2,000	D	E שקול ל-D עבור קורס שמשכו 4 חודשים
מתן דמי קיום מוגדלים, לכל חודש (2,000 במקום 1,500 מידי חודש)	₪ 0	E	
מענק התמדה			
הגדלת התקרה המאוחדת במקרה של זכאות לדמי קיום, מ-14,000 ל-16,000	₪ 2,000	F	
סך הכול עלות למשתתף לשנה, בתרחיש מקסימום			
(קורס שעלותו אינה נופלת מ-9000 ₪, משכו 4 חודשים לפחות, תחילת עבודה עד חצי שנה מהקורס והתמדה בה במשך שנה לפחות)	₪ 4,950	C+D+F	
עלות כוללת לשנה בתרחיש מקסימום, לפי מספר הצעירים המשתתפים			
	₪ 495,000		100
	₪ 990,000		200
	₪ 1,485,000		300
המלצה 6.4			
מתן תמיכה בשכר-דירה ללא תלות בדמי קיום	₪ 3,000		
עלות לקורס ממושך, עד לתקרה	₪ 15,000		
עלות כוללת לשנה בתרחיש מקסימום, לפי מספר הצעירים המשתתפים			
	₪ 1,500,000		100
	₪ 3,000,000		200
	₪ 4,500,000		300